

Галина Гримашевич

Житомирський державний університет ім. Івана Франка

**Поліський мовосвіт у збірці прозових
мініатюр Олени Лотоцької «Ангели
в намистах»**

**Polissia Linguistics in the Collection of Prose Miniatures by
Olena Lototskaya *Angels in Necklaces***

Abstract

The article describes the linguistic world of the Polishchuks in Olena Lototska's collection *Angels in Necklaces*, which contains 43 prose miniatures that present the linguistic and cultural space of one of the villages in Rivne Polissia. At the linguistic level, the representatives of the linguistic world are the Middle Polissia dialect features at the phonetic, morphological and lexical levels which retain archaic dialect features. The cultural level is represented by the ideological constants of the Polissia characters, who combine the spiritual and the material, in particular their attitude to God, beliefs and traditions, family and calendar rituals, mythological representations, nameless space, greeting formulas, proverbs and sayings, aphorisms, etc. As components of spiritual culture, they testify to the continuity from antiquity to the present and are conveyed by the writer with the most accurate reproduction of colloquial speech. The linguistic and cultural units recorded in the collection are representatives of the author's linguistic thinking, which allows us to recreate the linguistic world of the Polishchuk people.

Keywords: Olena Lototska; *Angels in Necklaces*; linguistic world; Polishchuk people; worldview; traditions

Різномасштабна унікальність і неповторність території Полісся здавна приваблювала вчених різних галузей знань, зокрема й етнографів та діалектологів, а впродовж останніх десятиріч – ще й письменників, які переважно в прозових текстах, рідше – у поетичних репрезентують поліський мовосвіт передовсім через показ говіркового мовлення (часто свого рідного села) та збереження крізь його призму давніх традицій поліщуків і їхнього світобачення: Володимира Дрозд (Східне Полісся), Володимира Даниленка, Миколи Закусила, Олександра Кулеша, Миколи Никончука, Анатолія Пашковського (Середнє Полісся), Володимира Лиса (Західне Полісся). Традицію актуалізації поліського світогляду загалом та поліського мовлення зокрема продовжила Олена Лотоцька – авторка виданих двох збірок малої прози: «Нині зозуля кувала» (Лотоцька 2020) та «Ангели в намистах» (Лотоцька 2023).

Зауважимо, що творчість Лотоцької в контексті порушеної в нашій статті проблеми привертала увагу вчених-діалектологів, насамперед тих, які досліджують лінгвальні риси говорів північноукраїнського етномовного континууму. З-поміж них передовсім варто назвати Юрія Громика та Андрія Яворського, відомих дослідників говірок Полісся, які, системно вивчаючи поліські діалекти в сучасній художній літературі загалом та в текстах Лотоцької зокрема, характеризують насамперед лінгвальні середньополіські риси (фонетичні та морфологічні) в малій прозі авторки на основі збірки «Нині зозуля кувала» (Громик, Яворський 2022а; Громик, Яворський 2022б). Крім того, говіркова фонетика названої вище збірки Лотоцької була предметом дослідження І. Дружук (Дружук 2023).

Оскільки предмет нашого опису – поліський мовосвіт у збірці прозових мініатюр Лотоцької «Ангели в намистах», варто зауважити, що мовосвіт українських письменників був у полі зору таких лінгвістів, як Тетяна Беценко, Тетяна Коць, Олена Маленко, Наталія Мех, Леся Мовчун, Наталія Сніжко, Зара Тищенко, Ірина Фаріон, Ірина Циганок та ін. Водночас порушена проблема щодо зразків малої прози досліджуваної збірки не була предметом наукового опису, що зумовлює актуальність нашої розвідки.

«Ангели в намистах» – нова збірка прозових мініатюр Олени Лотоцької, у якій уміщено 43 зразки малої прози і яка, за словами Ірини Старовойт, «привертає увагу насамперед автентичністю говірки» (Старовойт 2023: 7), адже «тут діється й совершається людське життя у своїй повноті, без ейджизму, без глянцю, без пластмасових та силіконових рольових моделей» (Старовойт 2023: 5-6).

Домінанти представленого в художніх текстах Олени Лотоцької мовосвіту поліщуків – збережені архаїчні лінгвальні риси на різних мовних рівнях, передовсім на фонетичному, зокрема в царині консонантизму (Гримашевич 2024в; Громик 2023: 369-371) та морфологічному, особливо в системі іменних частин мови та дієслова (Гримашевич 2024а; Гримашевич 2024б; Громик 2023: 371-374), хоча й службові частини мови мають виразні говіркові особливості, здебільшого прийменники та сполучники (Громик 2023: 375), а також на лексичному, адже, за словами Громика, письменниця з рідної говірки взяла й діалектну лексику (Громик 2023: 376), яка належить до різних тематичних груп, зокрема номінує елементи побуту, одягу, взуття та прикрас, різноманітні дії, явища та процеси. Загалом лінгвіст у збірці «Ангели в намистах» виокремлює близько 70 лексичних діалектизмів, які виразно репрезентують особливості мовомислення поліщуків та їхній світогляд (Громик 2023: 376-381). у контексті нашого дослідження з-поміж лексичних діалектизмів найперше привертають увагу ті, які відображають царину обрядовості та свідчать про ментальність жителів одного із сіл Рівненського Полісся й мають відповідники в інших говірках Дубровиччини, що свідчить про культурну та лінгвальну спільність цього діалектного ареалу: *волочильне* 'великодній подарунок', *наметки* 'шматки полотна завдовжки 3-4 м', *запивать* 'сватати', *присвята* 'менш релігійні свята, коли можна працювати' тощо (пор.: *волочільне* 'вітання з Великоднем' (Котяш 2024: 42), *зап'їни* 'домовляння про весілля' (Котяш 2024: 68) тощо). Характеризуючи говіркове наповнення текстів Лотоцької, Громик робить такий висновок: «Лексичні (як, зрештою, й інші) діалектизми вживано здебільшо в репліках персонажів, що індивідуалізує їхнє мовлення, надає йому виразного місце-

вого колориту» (Громик 2023: 380). Загалом представлені в текстах як неодмінний складник мовлення поліщуків діалектизми різних мовних рівнів – концептуальні репрезентанти образу Полісся, які демонструють виявлену в говірковому слові мовну картину світу жителів Дубровиччини. Водночас саме завдяки лексичним діалектизмам авторці вдалося репрезентувати та виявити й авторське світобачення крізь призму картини світу зображених нею персонажів.

Стефанія Панцьо, Людмила Вакарюк та Наталія Лісняк, досліджуючи мовосвіт лемківської пісні, звертають увагу на сакральні образи, які посідають важливе місце в міфопоетичній картині світу наших предків. Зокрема, дослідниці зазначають: «Домінантною сферою реалізації сакральних мотивів <...> є релігійно-християнська символіка, яка формує каркас високої духовності людини, її скерованості до Бога, Божого Сина, Божої Матері (Панцьо, Вакарюк, Лісняк: 45). Зазначена вище думка отримує свій вияв у досліджуваній збірці прозових мініатюр Лотоцької, персонажі якої у своїх словах, думках, діяннях віддзеркалюють ставлення поліщуків до Бога й виражають загальне розуміння важливості присутності Бога в їхньому житті. Зокрема, жителі Полісся вважають Бога оберегом і повторюють у критичних ситуаціях вислови: «*Бог при мні, при душі моєї!*» (Лотоцька 2023: 16, 21, 136) як своєрідне замовляння, у силу якого вони вірять, запевняють Бога в щиросердній молитві, розуміючи її щоденну важливість і потрібність для зміцнення духовного та фізичного здоров'я й відчуття себе сильним: «*А скільки тих молитов людина мусіт знати? Сто? – Сто!*» (Лотоцька 2023: 67); «*І откудова вона сілу бере? Чи й правда молитви?*» (Лотоцька 2023: 81); «*Бо то (Вірую – Г.Г.) вельмі сільна молитва*» (Лотоцька 2023: 89); необхідність молитов як оберегів оселі: «*Намолілі ви мені, мато, хату, тепло мені од того і душі високо*» (Лотоцька 2023: 90) та допомогу навіть під час господарювання: «*Вона й до тіста молитви знає, воно в її руках як соненько сходіт*» (Лотоцька 2023: 86); звертаються в різні періоди свого життя до Бога з проханнями передовсім урятувати й зберегти себе («*Ох, Божечку муй милий, Божечку муй кохани, спасі і сохрани...*» (Лотоцька 2023: 76); «*Господоньку*

Боже муй, <...> просю тебе, миленький муй Господоньку» (Лотоцька 2023: 133); *«Дай, Боже, щасливу нучку переночовать»* (Лотоцька 2023: 73)) чи допомогти своїм дітям завдяки молитві та звертанню до Всевишнього: *«Господоньку, наверні дітя додому. Вбережи од всього ліхого! Молю тебе, святий Боженьку!»* (Лотоцька 2023: 140), просять воскресити дитину: *«Господі, ти воскресів Лазара через сина свого, ти воскресів сина свого, Господі, то воскресі й мого. Яви мені славу свою Божу!»* (Лотоцька 2023: 172-173), дякують Богові за все, що він дає в житті: *«Дякують Богу, всі живи. Дякують Господу Богу...»* (Лотоцька 2023: 79); *«Спасібо тобі, Господоньку, шо послав такого доброго пана»* (Лотоцька 2023: 65); *«Спасібо тобі, Господі, шо всі живи...»* (Лотоцька 2023: 135). Водночас у релігійних уявленнях та віруваннях відображено глибоку поліську філософію, що все від Бога, що кожен отримає в житті те, що заслужив за свої вчинки та діяння:

– *«Але ж Боженька бачит нас і каждому посилає те, шо заслужили. А якщо шось і не доледів, і шось не по справедливості пошло – то наградит милостю после»* (Лотоцька 2023: 20);

– *«Луті твої, Господоньку, неісповедіми»* (Лотоцька 2023: 86);

– *«Шось Буг у людину забирає, а шось дає...»* (Лотоцька 2023: 27);

– *«Господи, ти знову насміхаєшся з мене. Не дав умерти від голоду, беріг у дорозі, то тепер до своїх не пустив <...>. Чим завинила, шо муки такі терплю, скажи»* (Лотоцька 2023: 139).

Водночас, як зазначає Старовойт у передмові «Поліська Йокнапатофа» до досліджуваної збірки Лотоцької, герої прозових мініатюр «здатні зректися і проклясти, спосібні на богословські суперечки з Богом (Старовойт 2023: 6). у текстах натрапляємо на незначну кількість прокльонів як неодмінний атрибут мовлення окремих персонажів жіночої статі, оскільки саме в їхні вуста авторка вміщує ці давні елементи словесного негативного побажання. Загалом поліщуки здавна були дуже чутливі до прокльонів, адже вірили, що слово, сказане в потрібний час і в певній формі, може навіть убити людину, особливо материнське прокляття, яке, як і любов, має найбільшу силу: *«Хто з старчанкою хоть словом обмовица – проклену»* (Ло-

тоцька 2023: 155). Тому переважно прокльони, які вміщені в текстах Лотоцької, зумовлені надзвичайною ситуацією в житті персонажів. Зокрема, Мотря («Надька-пушинка») проклинає свою свекруху, яка «... пораду мудру дала: щоб дитинка спокійненько спала, треба шматочок полотна горілкою намочити й до тім 'ячка прикласти» (Лотоцька 2023: 24), у результаті чого її донька Надька виросла несповна розуму, тому такий прокльон цілком умотивований: «А шоб прикладали черті твого язика паршивого до чирина гарачого!» (Лотоцька 2023: 24). Водночас персонажі оповідання «З молитвою» Оксенька та баба Маринця проклинають німця, який під час війни забрав молоко й останню їжу з хати: «А напився б ти смоли гарачої» (Лотоцька 2023: 77); «Оно молоко і блінци забрав, шоб вони йому поперук горла сталі» (Лотоцька 2023: 79), а баба Наталка («Поки сипле сніг») словами «Холеру б вашуй матери!» (Лотоцька 2023: 175) проклинає тих, хто «квочку з кубла зогнав» (Лотоцька 2023: 175), хоча насправді та злетіла сама. Прокльон «Тіпун вам на язик, тютко!» (Лотоцька 2023: 77) авторка вклала в уста Тетянки, яка за допомогою цих слів звертається до тітки Оксеньки, котра хвилюється за те, що її та інших заберуть до Німеччини, а діти залишаться сиротами. Водночас бабуся Оксеньки («Омнячай») до своєї внучки, яка розсипала кукурудзу, говорить такі слова: «А шоб тебе дощ намочив!» (Лотоцька 2023: 202), які підтверджують глибоку традицію, адже в низці українських формул-прокльонів насправді нема ворожої конотації (пор.: *щоб тебе качка копнула, щоб тебе комар укусив* тощо), тому цілком закономірно вживання таких прокльонів-побажань, які не можуть зашкодити рідній людині.

У контексті зазначеного вище варто зауважити й про вживання позанормативної та лайливої лексики. Як засвідчило прочитання прозових творів Лотоцької, такі лексичні одиниці не притаманні загалом мовленню її персонажів, оскільки відзначаємо лише три фіксації лайливих слів: «От змєюка пудколодна! Видьмище чорнороте!» (Лотоцька 2023: 58); «Іді вже, іді, сатано проклята!» (Лотоцька 2023: 59); «Ох, ти скотіно капосна, ох, ти кішкомотіще!» (Лотоцька 2023: 154), натомість обценної лексики не виявлено

зовсім. Причину практично відсутності лексем, які мають негативну конотацію, на нашу думку, називає Старовойт у передмові до видання: «<...> тут завжди залишався моральний компас, інтуїтивна вразливість на несправедливості, всеобіймаюча глибина людяності, чуйність і виrozumілість до якоїсь рахубини, що наздоганяє кожного по-своєму, але непомильно» (Старовойт 2023: 6), оскільки поліщуки вірять, що за все сказане їй заподіяне потрібно буде відповідати.

Важливий елемент як репрезентант мовосвіту поліщуків – привітання, що демонструють передовсім розуміння важливості здоров'я, тому в досліджуваних текстах фіксуємо здебільшого такі вітальні формули, які містять побажання насамперед здоров'я. Зауважимо, що здоров'я зичить той, хто першим промовляє: «Доброго здоров'я!» (Лотоцька 2023: 26); «Доброго здоров'я, кумо!» (Лотоцька 2023: 23); «Доброго здоров'я, дітоньки!» (Лотоцька 2023: 94); «Доброго здоров'я вам, дівчата!» (Лотоцька 2023: 85), водночас часто вживаними є й формули привітання, коли бажає здоров'я і той, хто вітається, і той, хто відповідає: «Доброго здоров'я! <...>. і вам доброго здоров'я!» (Лотоцька 2023: 168-169); «Здоров був! – і тобі не болить» (Лотоцька 2023: 55), хоча спостерігаємо й інші відповідники з побажанням здоров'я: «Доброго вечора вам у хату, бабо! – О! Доброго здоров'я, моя внученько!» (Лотоцька 2023: 108); «Доброго здоров'я! – Доброго вечора!» (Лотоцька 2023: 59) та ін. Спорадично фіксуємо такі привітальні формули: «Доброго дня!» (Лотоцька 2023: 38); «Доброго дня, бабо!» (Лотоцька 2023: 94); «Добрий день» (Лотоцька 2023: 40); «Добри день в хату!» (Лотоцька 2023: 182), які засвідчують паралельне вживання форм родового та називного відмінка в них.

Мовосвіт поліщуків Дубровичини репрезентований також національно та територіально маркованим онімним простором, який оточує героїв прозових мініатюр Лотоцької збірки «Ангели в намистах», адже ономастикон – невід'ємний носій національно-культурної інформації, а функціонування онімів у художньому тексті відображає, по-перше, традицію, ім'янаречення, по-друге, особливості вживання антропонімів, по-третє, специфіку відображення говіркових рис

в антропоніміконі¹. З-поміж онімів у прозових текстах Лотоцької превалюють імена, частина з яких має по кілька варіантів, причому якийсь один із них (спорадично й два) досить часто в зменшено-пестливій чи усіченій форм, значно рідше – згрубілій: *Ганя, Ганна, Ганка; Тетяна, Тетянка, Тетяночка; Ксеня, Оксанка Оксенька; Дмитрик, Мітєчко, Мітік; Микола, Коля, Микольця; Марта, Мартошка; Ігор, Ігорьок; Максим, Максимко; Петік, Петрусь; Колік, Коля; Гандзя, Гандзюлька; Єва, Євоха* та ін.; деякі з імен позначені діалектним впливом, оскільки зафіксовані у формі з виразними говірковими фонетичними (*Матєй, Матвей; Марія, Марія; Домна, Думна; Олена, Олена; Талимон, Талімон; Онися, Онися* та ін.) чи морфологічними рисами, зокрема з флексією -є в кличному відмінку (*Феде, Танє, Ксенє, Настє* та ін.) (див. також Гримашевич 2024б). Крім того, спостерігаємо спосіб ідентифікації жителів села за допомогою називання імен жінок за прізвищем чоловіка, що теж свідчить про традицію, яка відома й на інших теренах Полісся: *Марина Сромпелишина, Манька Балахонова, Марина Саливониха, Єва Герасимчукова, Єва Твердуниха, Хиліна Придючиха, Галя Малюсікова, Лідка Савчучка* та ін.; найменування за прізвищем роду: *Казімірцеви, Митрикови, Гриньови, Мельникови* та ін.; номінацію чоловіків на ім'я по батькові: *Ригорович, Тольович, Федорович*, хоча жінки традиційно такого найменування не мають. Крім антропонімів, зафіксовано незначну частину топонімів, переважно мікротопонімів, назв урочищ, найменування яких і їхнє місцезрештування можуть знати тільки жителі села (очевидно, рідного для авторки збірки с. Крупове (Крупов'є) Дубровицького р-ну Рівненської обл.): *Колійки, Зацюкувіщина, Грабнік, Борсукі, Казіміриха, Юшковці, Дубі, Одринки, Бамбульовка, Вовковня, Кривіцькій шлях, Біла дорога, Тертацка лінія* тощо, які є важливими репрезентантами культурно-історичної традиції найменування навколишнього простору.

1 Докладно онімний простір збірки Олени Лотоцької «Ангели в намистах» схарактеризовано в підготованій авторкою статті до друку, тому в пропонованій розвідці схарактеризуємо антропонімікон та топонімікон лише в загальних рисах у контексті порушеної в статті проблеми.

Культурно маркованими є одиниці, які демонструють етноментальне мислення, зокрема, пов'язані з обрядами, міфологією, віруваннями, репрезентуючи мовну та культурну картину світу. Ментальна культура національно-культурної домінанти буття поліщуків проявляється й у поглядах на роль і місце людини у світі, її призначенні: *«Котра людина отакого проживе й нічо после себе не оставит – ні детей, ні діла доброго – то як і не жила»* (Лотоцька 2023: 160), у розумінні важливості знати свій родовід, свою історію: *«...він був із тих баюнів, довкола яких завше збирається юрма. За словом у карман не ліз. На кожную ситуацію в житті мав якусь приказку, приповідку, історію»* (Лотоцька 2023: 128), у відповідальності за скоєне: *«Даже еслі збрехав – гето його грех»* (Лотоцька 2023: 61), у способі поведінки в соціумі, правилах співжиття з іншими, у висміюванні негативних рис характеру: *«Де б на людях не була – зубами світит, нус у небі»* (Лотоцька 2023: 32); *«<...> це вулічне радіо швидкістю хіба інтернету поступиться. Та й то, якщо він не глючить»* (Лотоцька 2023: 34); *«А ши каже, шо вун сто раз бачив, як соненько встає, – мутит. Даже чобут у росі ні разочку не замочив...»* (Лотоцька 2023: 61).

Крім того, мовлення поліщуків, персонажів прозових мініатюр Лотоцької пересипане прислів'ями, приказками, афоризмами:

- *Коб так до роботи* (Лотоцька 2023: 57);
- *<...> янтар не яблоня, щоліта не родітїме* (Лотоцька 2023: 32);
- *Шо з літ, то з розуму* (Лотоцька 2023: 58);
- *Не звіра треба боятіса, а людіни* (Лотоцька 2023: 117);
- *Один розумний, а другий купив собі ровера* (Лотоцька 2023: 129);
- *<...> стара любов не ржавіє* (Лотоцька 2023: 61);
- *Люді бают, собаки брешут – так і живемо, куме* (Лотоцька 2023: 156);
- *Бо як умер багатир – то зобравса всьой мир, а вмер бедняк – тупько пун да дяк* (Лотоцька 2023: 81);
- *Дурне з розпачу дурний язик меле* (Лотоцька 2023: 143);
- *Хай і юй свьято буде, шоб і тепло, і в'їжно, і вліжно* (Лотоцька 2023: 204);
- *Але хто з нас без греха?* (Лотоцька 2023: 152).

Зазначене вище свідчить про природну мудрість жителів Полісся, яка передається з покоління в покоління, адже «... ці поліщуки насправді дуже глибокі, сковородинські. і дуже солідарні з людьми в потребі» (Старовойт 2023: 10). Водночас спостерігаємо й уживання фразеологізмів:

– *ни хватало ши втопица в рови, де старуй жаби води по коліна!* (Лотоцька 2023: 75-76);

– *Дід каже, що розум не по годах з гочей світица* (Лотоцька 2023: 77);

– *А подівітеса на муй рост – тичка пуд kwasолю. А на туй тичці метр шкури і кружка крови всередіні* (Лотоцька 2023: 77);

– *Моя тожеть гетою зімою в зелни сосни ладіласа. Лежала стогнала, шо вмирать буде. А соненько бліснуло – вже баба на городі рака поставила* (Лотоцька 2023: 56);

– *А шо стоїш стуйма! <...> і так в свїнячи голоси йдеш!* (Лотоцька 2023: 161).

Саме ці лексичні одиниці віддзеркалюють ментальність персонажів-поліщуків, уміння жартувати навіть над собою, а це уможливило те, що «оповідь ця тепла, жива, почута з перших уст, передання сягяє вглибину на два, три, а часом чотири покоління (Старовойт 2023: 9). За допомогою мовних та культурних одиниць авторка відображає цілісну мовно-культурну картину світобачення персонажів-поліщуків, яка формувалася впродовж сторіч.

Важливу роль у житті українців загалом і поліщуків зокрема відіграє родинна обрядовість, складниками якої є родильний (пологовий), весільний і поховальний обряди, та міфологічні вірування, які демонструють особливості світогляду й менталітету. у передмові до збірки «Ангели в намистах» Старовойт зазначає:

Тут у спільній праці і круглому, повторюваному щорік, циклів обрядів та свят дозрівають серцем серед жалів і кривд, серед голоду й холоду, без особливої надії на майбутнє, виробляють себе і своїх дітей на справжніх людей – не велетнів, а щоденних стоїків. Їхніх батьків і дідів хотіли зробити рабами,

відібравши по дорозі і спадщину, і віру, і мову. А вони зуміли виховатися по-Божому, вільними й цілісними, зі своїм кодексом честі: обачність, поміркованість, практична мудрість, противлення злу і вміння непохитно стояти за своє (Старовойт 2023: 6).

Лотоцька в прозових мініатюрах відтворила поліську (переважно родинну, значно менше – календарну) обрядовість у вербальній формі з максимальним дотриманням говіркових особливостей. Найповніше в текстах представлено як елемент поховального обряду, бо «Тут не бояться смерті, сприймаючи її як частину життя, на рівні з народженням» (Старовойт 2023: 6), шанобливе ставлення персонажів-поліщуків ставлення до померлих: «... хай на тому світі царствує...» (Лотоцька 2023: 56); «Чоловик-покойнік, хай на тому світі царствує...» (Лотоцька 2023: 164), глибоку поліську філософію про неминучість смерті: «То кажеш – вмерла... Всі там скоро будем» (Лотоцька 2023: 56), що «Живих треба бояца, а не мертвих» (Лотоцька 2023: 84), давню традицію наперед мати собі труну: «Труну ж собі вже давно наготовила» (Лотоцька 2023: 152) й про найбільше у світі горе – хоронити своїх дітей: «Ти не хоронила своїх дітей. і не дай тобі, Боже...» (Лотоцька 2023: 162). Крім того, у мініатюрі «На Діди про діда» (Лотоцька 2023: 122-128) авторка описує поминальну вечерю-спомин про діда («Сьогодні Діди. Зготувала поминальну вечерю») (Лотоцька 2023: 122).

Про родильну (пологову) обрядовість поліщуків дає підстави розмірковувати фрагмент мініатюри «Дві Марії», де одна з героїнь Хомиха, не маючи власних дітей, «А скільки чужим помогла виродца? А скільки із болячок виратовала?» (Лотоцька 2023: 153), який підтверджує наявність у багатьох поліських селах жінок, баб-повитух, знахарок, які завдяки природним здібностям допомагали сільським мешканцям. Одну з них (Наталку), котра лікувала травмами, могла спалювати ружу, сірчану пробку витягати з вуха, а перед смертю хотіла передати свої знання дівчинці Тетяні, змальовує авторка в мініатюрі «Баба з гори» (Лотоцька 2023: 180-186). Водночас

в «На Діди до діда» дізнаємося про діда, який умів замовляти на новий зубчик: *«Мишко, мишко! На тобі жубчик коштяний, а мені дай жолотий»* (Лотоцька 2023: 124).

Про весільний обряд поліщуків загалом дізнаємося з мініатюри «Нині зозуля кувала», де засвідчено, що на таке дійство одягали найкращий одяг, навіть такий, який довго лежав у скринях і належав ще бабусі чи прабабусі, що на самому весіллі грали музики, а дівчата й хлопці танцювали, натомість свашки співали весільних пісень, хто більше знає, хто кого переспіває, одну з яких і подає авторка: *«Ой, да посаді, дівчино, / Посади, молодая, в воротах вербу. / Да от куль буду їхати, / Откуль прижаті – до тебе зайду. / Да не раз саділа, / Не раз полівала – приймаса. Да любов наша мила, / Да любов наша щира розлучаса»* (Лотоцька 2023: 264), насамкінець зауважуючи, що *«Тож усі молоді гарни»* (Лотоцька 2023: 166).

З-поміж складників календарної обрядовості в зразку малої прози «Омнячай» Лотоцької знаходимо опис Святої вечері, підготування до неї, молитви, саму вечерю (Лотоцька 2023: 198-210), під час якої бабуся каже діткам: *«Дітоньки, чуйте, по три ложечки, по три ложечки всього треба скоштовать!»* (Лотоцька 2023: 210) та вірування поліщуків про Трійцю («Поки сипле сніг»):

Ніхто после Труйци тиждень у поле не йде. Русалки в гету пору з води вихоят і по житах-пшеницах кошаца: співають, танцюють, покотом качаюца. Кого побачат – хапают і до смерті лоскочут. Людіна вмирає, а потомеки оживає, але стає тожеть русалкою. Дажеть еслі і нема їх, то тульки ти в їхні слід ногою ступиш – так і потягне тебе сіла невидіма. і не зогледіса, як сама до їх прибежиш (Лотоцька 2023: 176).

Крім обрядовості, Лотоцька частково відтворила міфологічні уявлення поліщуків, зокрема про допомогу нечистої сили у веденні господарства: *«У селі балакають, що Зося з нечистим знається, а тому й кури несуться в неї щодня, і молоко з корови лється рікою»*,

і худоба в господарстві зроду не гине і що заплатила молодиця за все те материнством» (Лотоцька: 51-52), за що героїня мусить розплачуватися, оскільки порушила заповіді Божі. Крім того, у мініатюрі «Грибна дипломатія», у якому описано один з основних промислів поліщуків – збирання грибів, знаходимо вірування про Блуд, через який людина не може знайти дороги додому з лісу, водночас авторка подає й вірування поліщуків щодо того, що потрібно зробити, щоб вибратися з лісу: *«Йду, йду – глядь, оп'ять я на тому місці, де була пов часа назад. От думаю, халера б твоєю матери, гето ж мене вже нечистий водіт. Стала, зняла чоботи, обула їх наметусь* (навпаки – Г.Г.) *і скорим шагом додому»* (Лотоцька 2023: 117).

Отже, Лотоцька в збірці прозових мініатюр «Ангели в намистах» відтворила мовосвіт поліщуків, продемонструвавши передовсім обізнаність із мовою та культурою зображуваного етномовного континууму, показала репрезентовану в діалектному слові мовну картину світу жителів Дубровиччини. Константами світобачення поліщуків є світогляд, передані з покоління до покоління традиції шанобливого ставлення до Бога, вірування, родинна та календарна обрядовість, міфологічні уявлення, онімний простір, вітальні формули, прислів'я та приказки тощо як складники духовної культури, які авторка намагалася відтворити в мовленні персонажів своїх мініатюр із максимальним збереженням говіркових середньополіських особливостей, передовсім у царині фонетики та морфології й лексикології, що свідчить про культурно-мовну єдність, тяглість мовного коду від старовини до сучасності, збереження генетичної пам'яті на культурно-лінгвальному рівні. Водночас крізь призму світогляду та духовності представлено й матеріальну культуру поліщуків, пов'язану передовсім із щоденним господарюванням сільських жителів. Відзначені в текстах мовні та культурні одиниці – репрезентанти авторського мовомислення, уміло вплетені в художні тексти, які дають змогу письменниці максимально повно відтворити мовосвіт поліщуків.

Література

- Гримашевич Г.І., 2024а, *Актуалізація дієслівної системи середньополіської говірки в збірці Олени Лотоцької «Ангели в намистах»*. «Слобожанська бесіда – 17. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності : XVII Всеукр. наук.-практ. конф.», стор. 10-17.
- Гримашевич Г.І., 2024б, *Актуалізація середньополіських діалектних морфологічних рис у збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах»: імені частини мови*, «Лінгвістика», № 2 (50), стор. 6-18.
- Гримашевич Г.І., 2024в, *Актуалізація фонетичних діалектних особливостей середньополіської говірки в збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах»: консонантизм*, «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки», вип. 2 (103), стор. 83-93.
- Громик Юрій, 2023. *Післямова*, [у:] Лотоцька Олена. Ангели в намистах, Львів, стор. 364-381.
- Громик Юрій, Яворський Андрій, 2022а, *Актуалізація поліської говірки в прозових текстах Олени Лотоцької*, «Лінгвістичні студії», вип. 16, стор. 31-45.
- Громик Юрій, Яворський Андрій, 2022б. *Поліські діалекти в сучасній художній літературі: монографія*, Луцьк, 304 стор.
- Дружук Ірина, 2023, *Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької «Нині зозуля кувала»*, «Лінгвістика», № 1 (47), стор. 25-33.
- Котяш Олександр, 2024, *Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області (залужсецька балачка, або баймо по-нашому)*, Житомир, 224 с.
- Лотоцька Олена, 2023, *Ангели в намистах*, Львів, 384 стор.
- Лотоцька Олена, 2020, *Нині зозуля кувала*, Львів, 286 с.
- Панцьо Стефанія, Вакарюк Людмила, Лісняк Наталія, 2021, *Мовосвіт лемківської пісні. Монографія*, Тернопіль, 2021. 624 стор.
- Старовойт І., 2023, *Поліська Йокнаптофа. Передмова*, [в:] Лотоцька Олена. Ангели в намистах, Львів, стор. 5-10.